

Карбышев
аабыларыгар
ситиһиилэнэн
кэллилэр ②



"Өлгөм үтү, эмис эти
дэлэтиигэ" анал балаһаба --
Алабар нэһилиэгэ ③

Уол оҕо саадабын
үстэ курданар ⑤

Чурапчыга күн тахсар!

САНА ОЛОХ

12+

2020 сыл
Кулун тутар
11 күнэ
сэрэдэ
№ 18
(11674)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • @sanaoloh

кулун тутар 11> сана олор кулун тутар 12> сана олор кулун тутар 13> субуота кулун тутар 14> оскыһыанна кулун тутар 15> бэниднэньик кулун тутар 16> олтуорунньук кулун тутар 17

— НОВОСТИ РЕСПУБЛИКИ —

Проект из Якутска вошёл в число победителей в программе АСИ «100 городских лидеров»



100
ГОРОДСКИХ
ЛИДЕРОВ

ВКЛЮЧИ
СВОЙ ГОРОД!

лидеров» приняли более 200 населённых пунктов из 64 регионов России.

«Конкурс в акселератор составил 20 заявок на место, поэтому экспертному совету АСИ досталась нелегкая миссия: выбрать всего 20 проектов. Однако учитывая высокий интерес жителей и социальную значимость направлений отбора, мы решили поддержать большее количество городов», — говорится в сообщении.

Итоги конкурса, проходившего с 13 января по 17 февраля 2020 года, подвели 03 марта. В этом году для участия в акселераторе выбраны 22 лучших проекта из 22 российских городов. Среди победителей и участников программы оказался проект из города Якутска — «Квартал труда».

Проект «Квартал труда» предполагает создание первого креативного кластера на Дальнем Востоке. Проект планируется реализовать на базе крупного производственного здания общей площадью свыше 12 тыс. кв. м и

прилегающей территорией 9,5 тыс. кв. м, расположенного на ул. Труда 1 в г. Якутск.

Среди задач, которые решает городской проект: создание благоприятной среды для реализации креативного потенциала жителей, уменьшение дефицита коммерческих площадей нестандартной планировки для резиденции креативных индустрий, развитие северной части города Якутска и создание новой «точки роста» вне центра города. В дальнейшем планируется масштабировать проект на другие районы республики.

«Программа призвана изменить качество и образ жизни в российских городах за счёт реализации конкретных лидерских проектов. И то, что в программу вошёл Якутск говорит о том, что проект наших активистов получил высокую оценку специалистов. Уверен, что благодаря сотрудничеству с АСИ нам удастся внедрить лучшие практики на всей территории республики, а также тиражировать их в другие регионы страны», — отметил Председатель правительства республики Владимир Солодов.

Пресс-служба Главы
Республики Саха (Якутия) и
Правительства Республики Саха
(Якутия).

— УӨРЭХ-ИТИИ —

Оболорбут муусукаба ситиһиилэрэ

Олунньу 23-29 күннэригэр Муусука урдук оскуолатыгар Аан дойдутаабы IV-с симфонической сэмминээр-форум ытылынна. Манна биһиги биир дойдутаахпыт, Чурапчытаабы муусука оскуолатын фортепиано кылааһыгар үөрэммит, 7-с кылаастан Муусука урдук оскуолатыгар үөрэнэ киирбит, билигин 11-с кылаас үөрэнээччигэ Никифор Яковлев "Симфоническая пьеса" диэн бэйэтин айымньытын Саха сирин симфонической аркыастырын кытта толордо. Ону таһынан кулун тутар 1 күнүгэр Намна ытыллыбыт Илин энээр зональнай фортепиано күрээбэр фортепиано кылааһын үөрэнээччигэ Күннэй Местникова ситиһиилээхтик кыттан, лауреат буолары ситистэ. Итини тэнэ кулун тутар 7 күнүгэр Ытык Күөлгэ ытыллыбыт регионаабы фортепиано кункурунулар 1-кы истизипэннээх лауреат аатын ылла.



Чурапчытаабы ускуустуба оскуолатын фортепиано кылааһын оболорун ситиһиилэринэн эбэрдаппибит! Муусука кэрэ зйгэтигэр урдук чыпчааллары дабайа, саха норуотун, Чурапчы аатын өссө да ааттата туралларыгар бабарарбыт. "СО" кэр.

— УЛУУСКА — БУ КҮННЭРГЭ —

БАСТЫН ҮЛЭЛЭЭХ КЭРЭ АҢААРДАРЫ ЧИЭСТЭЭТИЛЭР



"Мин ийэ тылым — төрүт тылым" диэн ааттаах Чурапчы улуунугар Аан дойдутаабы дьахталлар күннэрин бэлиэтиир улахан тэрээһин кулун тутар 5 күнүгэр ытылынна.

Чурапчы улуунун дьахталлар уонна дьахталлар Сэбиэттэрин көсүлээһиннэринэн аһамыт сирдэринэн "Өбүгэ ситимэ", "Төрөөбүт тыл эйгэтин тэрийии", "Ийэ сылаас эйгэтинэн" тизмэлэргэ төгүрүк остуол буолла.

"Айылгы" норуот айымньытын дьизигэр улуус кэрэ аҥаардарын эбэрдэлиир дьоро тэрээһингэ чэйи иһии сирэ-туома, ону таһынан Саха сиринээби дьахталлар бастагы сийэстэрэ тэрлиһитэ 95 сылыгар аһамыт быыстапканы көрүү, фотозоналарынан хаартыскаба түһүү тэрилиннэ. Чурапчы улуунун дьахтар Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Александра Седалищева ааспыт сыл түмүгүнэн туох үлэ-хамнас ытыллыбытын, туһааннаах түмсүү салайааччыларын бэлиэтээн туран, дьирин ис хоһонноох дакылааты онордо.

Улуус баһылыга Андрей Ноговицын, улуус дьоруктааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Афанасий



Захаров, Саха норуодунан суруйааччыта Семен Попов-Сэмэн Тумат эбэрдэ тыллары этиллэр. Андрей Тимофеевич этиитигэр улуустаабы дьахталлар уопастыбаннай түмсүүлэрин салайааччылар, чилиэннэрэ ытыллар дьахталларга куус-көмө, улахан өйөбүл буолалларынан, дьиринник махтанна, иннигин да көхтөөх буолалларыгар ыгырда.

Итини этэн туран, араас эйгэбэ саха төрүт тылын сайыннарыыга кылааттарын киллэрсэ сылдьар дьахталларга улуус дьахталларын махтал суруктарын, истин бэлэхтэрин туттарда. Кинилэр кимнээбэй: СӨ үөрэтириитин туйгуна Жанна Барашкова, СӨ суруйааччыларын чилиэнэ Римма Корякина-Хотууна, Мугудай нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо Евдокия Дьячкова-Иэйэ, биэс оболор улахан дьизэ кэргэн күн күбэй ийэтэ Парасковья Иванова-Хачыана, Хайахсыт орто оскуолатын саха тылын уонна литэрэтиирэтин учуутала Надежда Борисова, Степан Макаров аатынан Чурапчытаабы гимназия саха тылын уонна литэрэтиирэтин учуутала Елена Иванова, Чакыр нэһилиэгин олохтооҕо Зинаида Алексеева, СӨ култууратын уонна үөрэхтээһинин



туйгуна Мария Колесова, РФ уопсай үөрэхтээһинин Бочуоттаах үлэһитэ Лидия Сивцева, СӨ норуот үөрэтириитин туйгуна, "Учууталлар учууталлара" Мария Филиппова.

Чурапчы нэһилиэгэтин бастын дьахтар субэтэ эмиз наһараадалары туттулар: 1 миэстэ — Кытаанах нэһилиэгин "Үйэн" дьахтар субэтэ, салайааччы Лена Пономарева.

2 миэстэ — Болтоно нэһилиэгин "Уйгулаана" дьахтар субэтэ, салайааччы Светлана Березкина.

3 миэстэ — Чакыр нэһилиэгин "Талба" дьахтар субэтэ, салайааччы Мария Матвеева.

Улууска "Дьахтар субэтин бэрэссэдээтэлэ" анал аат "Үйэн" дьахтар субэтин салайааччыгар Лена Александровна Пономаревага туттарылынна.

Тэрээһин түмүгэр үгэскэ кубулуйбут улуус эр дьонун аатыттан сүүйүүлээх бириистэр сонньоннулар, кыайылыахтар сүрүн бириһи — иистэнэр массыналары туттулар.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

— ТЫА ХАААЙЫСТЫБАТА —

Сайдыы соруктара — болѳомто киинигэр



Тыа хааайыстыбатын субсидиялааһын сана механизма олохо кириитин тула улуус дьаһалтатыгар тегүрүк остуоп тэриллэн сана атастаһыта буолла. Бастатан туран, улуус баһылыга Андрей Ноговицын тыа хааайыстыбатын сылын биллэрийи сыала-соруга эһиилгиттэн киирэр сана уларыыларга улуус бэлэмнээх көрсүүтүгэр, тэрийэр үлэни таһымнаахтык ыһтыыга тохтоон, санаатын эттэ, соруктары туруорда. Өрөспүүбүлүкэ Ил Дархана А.С.Николаев сана кэмнэ тыа хааайыстыбатын сайдыытын тэрийиэ уларыыларга олус септөөхтүк тыыран, биир сыл бэлэмнээргэ кыах биэрбитин олус махтанан бэлиэтээтэ. Улуустар, чуолаан Чурапчы үлэһит дьонно — сэргэтэ, тыа хааайыстыбатыгар ыһтыллар уларыыларга толору бэлэмнээх, үрдүк тэрээһиннээх көрсөр, үлэни түмсүүлээхтик ыһтар сорук баарын ыйда.

Тыа хааайыстыбатын айгэтин сайыннарыыга Хоттобо нэһилиэгин кырдыабаһа М.П.Эверстов тус санаатын эттэ. Кини бэтэринээрийэ үлэтигэр болѳомтону уурда, сизмэлээһини ыһтыыга уонна боруданы тулсарыыга үлэһи ырытан, урукку уопуту сырдатта, үүт сыанатын үрдэтиигэ, тыа дьонно

дохуоттаах буолууларын ситиһиигэ этиилэри онордо. Салгыы кэпсэтиигэ Одьулуунтан Иннокентий Попов, Түөйэ учаастагыттан эдэр фермер Валентин Дьячковский, Арыылаахтан Николай Борисов, Хадаартан Егор Лукин, Мындабаайыттан Мария Луковцева, Чурапчыттан Евдокия Таныкова санааларын үлэһиннилар. Улуус тэрийэн ыһтар бэлэмнэни үлэһи олус септөөх хайысханан баран эрэллэрин бэлиэтээтилэр, мунаарар болпуростарын син түмсүү аайы быһаарыллан иһэллэрин ыйдылар. Кээкэ хайысхаларга этиилэри, сүбэлэри онордулар. Хадаартан сылдыар эдэр

киһи Петр Адамов тэрээһиннээх хааайыстыбаны тэрийэр санаалааһын сырдатан, сана механизма үүт туттарыытын квотата, ынах ахсаанын элбэтиигэ мэхэйдэн сөбүн ыйда. Олус септөөх ыйыы кириитин Андрей Тимофеевич бэлиэтээтэ.

Соловьев уонна Хоттобо баһылыктара Мария Кронникова, Борис Архипов нэһиликтэргэ ыһтыллар үлэһи сабадаммыттарын, дьон үксэ сана уларыыларга кедьүүстээх өрүттэрин ырытан өйдөөн эрэллэрин иһитиннэрдилэр. "Чурапчы" ТХПК исписэлиһэ Владимир Ядрихинский эһиил сана механизмынан үүт туттарыытын тэрийиэ биригэ үлэһи, тыа дьонун дохуотун үрдэтиигэ сүрүн сорук турарын ыйда.

Түмүккэ салгыы бэлэмнэни үлэни түмсүүлээхтик ыһтарга, "Чурапчы" ТХПК сүрүн эппизитинэни сүгэрин быһыытынан, хас биридди нэһиликтэ тахсан мунньахтары, сүбэлэһиллэри тэрийэллэригэр уопсай сорук ыһылына.

Чурапчы улууһун дьаһалтатын пресс — сулууспата.

— ОБОЛОРБУТ СИТИҢИИЛЭРЭ —

КАРБЫШЕВ ААБЫЫЛАРЫГАР СИТИҢИИЛЭНЭН КЭЛЛИЛЭР



Олунньу 28 күнүгэр Подмосковье байыаннай бөһүөлэгэр — Нахабиноба Сэбизскэй Сојуус Геройа, байыаннай наука доктора, профессор Д.М. Карбышев кэриэһигэр 5-с Бүтүн Арассыыйатаабы научнай-практической кэмпириэсийэ ыһтылынна. Манна Киин федеральной уокуругу таһынан Хотугулуу-арбаа, Поволжье, Илин уонна Уһук Илинни уокуруктан барыта 40-тан тахса

киһи кытынна.

РФ Сэбилэниилээх күүстэрин инженернэй войскатын начаалынньыга, генерал-лейтенант Юрий Ставицкий бэйэтин тыл этиитигэр манньк тэрээһин сүрүн сыала — судаарыстыбага туруоруллубут сыалы септөөхтүк толорор дьонуннаах гражданны иитэн таһаарыы буолар диэн эттэ.

Манньк улахан тэрээһиннэ Саха сириттэн бастакытын И.М. Паалов аатынан Чурапчы орто оскуолатыттан 10-с кылаас үөрэнээччитэ Саша Сергеев учууталынаан Павлина Матвеевалыын уонна Таатта, Чурапчы байыаннай хамыһаара Николай Андреев баран кыттан кэллилэр. Кыттааччылар этэпэринэн, кэмпириэсийэ үс миэстэ уонна икки анал аат эрз көрүллэр эбит. Онтон үлүс миэстэтин биһиги Сашабыт «Заветы И.М. Павлова — основы патриотического воспитания» диэн тиэмэтинэн кыттан ылан, ситиһи кэтэһлөнөн кэллэ.

Онон бүтүн Сахабыт сирин уонна Чурапчыбытын ааттаппыт үөрэнээччибитин Сашаны, кини учууталын



Павлина Артемовнаны үлэһит түмүктээх, ситиһиилээх буолбутунан истинник эбэрдэлибин!

Елена МАКАРИНСКАЯ.

— БИИЭХЭ СУРУЙАЛЛАР —



Иһирэх көрсүһүү

Чурапчы улууһугар пионерскай тэрилтэ тэриллэбитэ 95 сылыгар аналлаах нэдиэлэ чэрчитинэн мин уонна улуустаабы педагогической мусуой исписэлиһэ Екатерина Ивановна Егорова барыбыт кизн туттуута буолбут Д.П.Коркин аатын сүгэр өрөспүүбүлүкэтээҥи улуустар оскуолатыгар ыһырыллан тийиэн, оболору кытары көрсүһүүгэ сырыттыбыт. Бу дьаһалы дириэктэри иитэр үлэһи солбуйааччы Татьяна Николаевна Решетникова, миигин кытары шэфтэһэр 9 "б" кылаас иитээччитэ Елена Васильевна Ермолаева, урукку кэлиэһигэр, пионер-баһаатай Раиса Андреевна Федорова илээн-сабалаан ыһтылар. Оскуолаба "Обо сааһым эйгэтэ — Пионерия" олус үчүгэй быыстапканы сэнээрэ көрдүбүт. Оболор олус сэнээрэн, чуумпуран истибиттэрэ киһини үөрдэр. Сима Сергеев туһунан биллэллэрэ, өйдүүллэрэ киһини долгутар. Бу көрсүһүүгэ Чурапчы улууһун үөрэххэ салаататыттан Илья Ильич Чичигинаров кэлэн кыттыыны ылла, истин-иһирэх эбэрдэ тыл эттэ уонна миэхэ "Пионерия 95 сыла" бэлиэни, "КПРФ" аатыттан "Улуу Өктөөп өрөбөлүүсү" 100 сыла" мэтээли туттарда. Түөһүм толору мэтээл буолан, сэрри бэтэрээнигэр майгынаан эрэбин диэн олус үөрдүм, долгуйдум. Манньк наһараадалар бэйэм опорон ааспыт кэмим, үлэм үтүө түмүктэрин өйдөбүннүктэрэ буолан эргиллэн кэлэллэриттэн кизн туттабын. Манньк бэлиэ түгэни, иһирэх көрсүһүүнү бэлэхтээбит, билигин үлэһи-хамсыы сылдыар эдэр кэлиэһигэр бар махтанабын.

Марфа Владимировна СИВЦЕВА, педагогической үлэ бэтэрээнэ.

— ПЕРЕПИСЬ РОССИИ — 2020 —

БОЛЬШИЕ ДАННЫЕ СТАНУТ ВАЖНОЙ ЧАСТЬЮ ПЕРЕПИСИ 2020 ГОДА



поделились на международной конференции в Москве.

«Цифровая перепись де-факто становится стандартом для многих стран мира. В раунде переписей 2020 года более 85% европейских стран планируют использовать планшеты и электронные анкеты. Еще одно перспективное и активно развивающееся направление — работа с большими данными, в том числе для сбора социально-демографической статистики. И Россия активно включается в этот процесс», — об этом заявил глава Росстата Павел Малков в ходе Международной конференции «Цифровая повестка для статистики: оперативность, качество и открытость».

Он напомнил, что одним из приоритетов для Росстата в настоящее время является проведение Всероссийской переписи населения 2020 года, в ходе которой тоже планируется использование больших данных.

«В рамках проведения переписи 2020 года Росстат будет активно использовать большие данные. В первую очередь, мы ориентируемся на данные операторов мобильной связи. Они позволят нам уточнить и проверить корректность информации, собранной в ходе переписи через портал «Госуслуги» и переписчиками», — рассказал Павел Малков.

Руководитель Росстата подчеркнул, что проект носит экспериментальный характер и направлен на повышение качества данных, собираемых в ходе переписей.

«Пока нет точного понимания, что мы получим на выходе. Это именно эксперимент, который позволит нам посмотреть, какие

данные мы можем получить из традиционных источников, какие из альтернативных, и какие выводы на основе их сопоставления можем сделать», — отметил Павел Малков.

Глава Росстата рассказал, что в настоящее время в Росстате идет активная работа над комплексной концепцией применения больших данных в статистике.

«Мы знаем все про большие данные, но пока не научились использовать все их преимущества. Отдельные успешные проекты чередуются с неудачными экспериментами. Учась на своих и чужих ошибках, Росстат создает концепцию применения больших данных в статистике», — сообщил Павел Малков. По его словам, документ увидит свет через несколько месяцев — уже в 2020 году.

Всероссийская перепись населения пройдет с 1 по 31 октября 2020 года с применением цифровых технологий. Главным нововведением предстоящей переписи станет возможность самостоятельного заполнения жителями России электронного переписного листа на Едином портале государственных услуг (Gosuslugi.ru). При обходе жилых помещений переписчики Росстата будут использовать планшеты со специальным программным обеспечением. Также переписывать можно будет на переписных участках, в том числе в помещениях многофункциональных центров оказания государственных и муниципальных услуг (МФЦ).

Медиаофис ВПН-2020
media@strana2020.ru
+7 (495) 933-31-94

Сообщества ВПН-2020 в социальных сетях:
<https://www.facebook.com/strana2020>
<https://vk.com/strana2020>
<https://ok.ru/strana2020>
<https://www.instagram.com/strana2020>
[youtube.com](https://www.youtube.com)



ӨЛГӨМ ҮҮТҮ, ЭМИС ЭТИ ДЭЛЭТИИГЭ

Бүгүннү анал балаһаба—Алабар нэһилиэгэ

НЭҢИЛИЭККЭ ТЫА ХАҢААЙЫСТЫБАТА САЙДЫТЫТТАН

1974 сыллаахха дизри биһиги нэһилиэк Бахсыны киллээн турар, колхуоһунан олоһуллут. Бу сыл сохуостар тэриллэнэр Мындабаайы, Одьулун, Бахсы, Мугудай нэһилиэктерин холбоон, Карл Маркс аатынан сохуоһу тэрийбиттэр. Биһиги нэһилиэк "Чыаппара" отделениета дээр этибит. Управляющайынан Слепцов Владимир Дмитриевич ананан, 1974—1979 сс. үлэлээбитэ. Кини кэнниттэн Иннокентьев Петр Игнатьевич, Варламов Андрей Алексеевич, Сидоров Михаил Михайлович, Попов Петр Петрович управляющайынан үлэлээбиттэрэ.

1990 с. улахан сохуостары ачатыы сааламмыта. Карл Маркс аатынан сохуос 3 сохуоска арахсыбыта: "Мындабаайы", "Карл Маркс" уонна

"Бахсы" сохуостар дизри ааттаммытара. "Бахсы" сохуос дириэктэринэн Попов Николай Николаевич ананан үлэтин саалаабыта. Сохуос икки отделениелаах этэ. Чыаппарада управляющайынан Попов Петр Петрович, Бахсыга Ноговицын Сергей Сергеевич үлэлээбиттэрэ.

Бу сылларга сүөһү, сылгы ахсаана элбээбитэ. Ол курдук, сохуос үрдүнэн сүөһү ахсаана — 1537, ол иһиттэн ыанар ынаба — 513, сылгы — 988, ол иһиттэн биэтэ 618 буолбута, хара саһыл — 151, ол иһиттэн ийэ саһыл 110-ка тийбитэ. Уопсай үлэһиппит ахсаана 220-бэ тийэ сылдьыбыта. Бу эбилли элбэх дьон сыралаах үлэлэринэн ситиһилибитэ. Ол курдук, сүөһү көрүүтүн курдук илии ыарахан үлэтигэр

ыанһыксыттар Пахомова Евадхия Васильевна, Гоголева Ульяна Павловна, Дьячкова Анна Николаевна, Баишева Мария Васильевна, о.д.а. үлэлээбиттэрэ. Бороскуну интенсивнай уотууга үлэлээбит Лыткин Афанасий Афанасьевич биэр төбө ыйаһынын 348 кг тирэпитэ. Эдэригтэн производствоса үлэлээн, сүөһү үлэтин ымпыгын-чымпыгын ааба билбит Афанасий Афанасьевич уһун кэмтэ үтүө суобастаахтык, атыттарга холобур буолар курдук үлэлээбитэ. Сохуоска сүөһү илтигитэр тырахтарыыстар быһаарар күүс буолаллара.

1993 с. тохсунньу 1 күнүттэн сохуос ыһыллан, "Чыаппара" ХЭТ тэриллэбитэ. Сүөһүтүн ахсаана — 651 (ыанар ынаба — 150, сылгыта 471—биэтэ 288), хара саһыл

— 2146 (ийэ саһыла — 160), тизхиныкэтэ — 18 массына, 30 тыраахтар этэ. Үлэһит ахсаана 130 буолбута. 1993 с. дьон хаһаайыстыбаттан бэйэтин пайыын ылан тахсыта маассабыдык сааламмыта. Биричиинэтинэн Арасыйыа үрдүнэн кэлэктибинэн үлэһипир хаһаайыстыбалары, ынан, баһынай уонна чаһынай хаһаайыстыбалары тэрийи буолбута. Билигин улууска "Чыаппара" уонна "Мындабаайы" ТХПК үлэһипи-хамсыы олоһобут.

Иван ХОН,
"Чыаппара" ТХПК дириэктэрэ.

"Алабаркаан-тэтээргээн алтан аранас далбардаах Алабар нэһилиэгэ" кинигэттэн. Дьоккуускай, 2010 с.

Үлэ-хамнас үөһүгэр

Алабар нэһилиэгэр тыа хаһаайыстыбатыгар сурун үлэһит "Чыаппара" ТХПК, 11 баһынай хаһаайыстыба, 82 кэтэх хаһаайыстыба дьарыктаналлар.

Быйылгы кыстыкка 906 ынах сүөһү кыстаан турар, онтон ыанар ынаба — 392. Сылгы ахсаана — 747.

2019 с. үппүт былаана 395 туюна этэ, итини 52, 9 туюннан аһара толорбулут. Быйылгы сылга 409,79 туюна былааннаахтык онтон 2 ый түмүгүнэн 17,62 туюна үтү туттаран олоһобут. Сылгы аайы икки сайылык үлэһипир ЖСПК "Түмэн", "Анхай" Попов Гаврил Гаврильевич уонна "Таастаах", "Кырымах" баһынай хаһаайыстыба Лыткин Николай Николаевич. Уопсайа 210 ынах сүөһү сайылыкка тахсыбыта. Чаһынайдартан 56 хаһаайыстыба үт туттарбыта. Чаһынайдартан Николаева Раиса Александровна, Оконешникова Ирина Гурьевна, Тимофеева Вера Андреевна элбэх үтү туттарбытара.

Оппут үүнүүтэ быйыл орто. Сыллаабы былааммыт — 1900 туюна, онтон мизстэтигэр 1658 туюнаны оттоон, 87% толордубут. "Чыаппара" ТХПК (сал. Хон И.И.), "Кырымах" баһынай хаһаайыстыба, Попов Гаврил Гаврильевич ыһы үлэтинэн дьарыктанналар.

Быйылгы кыстыкка сылгы эбии аһылыкка киэрэр буолан, Одьулунтан 500 куул эбис бурдугу дыһалта субсидиялаан атыылаһан аһалан, мизстэбэ тиздиллинэ. Ону таһынан 10 туюна комбикорм, 14 сибиинньэ оҕото түгэтилинэ.

Балаһанын 27—28 күнүгэр эреспүүбүлүктэбэ "Ас-үөл-2019" дьаарбанкаба дьиз кэргэн фермердэр ааттарыттан Попов Гаврил Гаврильевич дьиз кэргэнинэн киэрэн кыттан, "Бастын баһынай хаһаайыстыба" дизри ааты ылбытара. Пестряков Иван Андреевич "Семейнэй фермер" граны ылла.

2016 сыллаахха ыалы кэтэх хаһаайыстыбалаах онорор сыалтан нэһилиэкпитигэр бырагыраама оностон ыалга сүөһү түнээппит. Ол сүөһүлэриб 3 сылынан төнөн кэлэн, атын ыалга салгы бэрлэһэттэх дизри схемалаах. Быйыл ити түнээппит 8 сүөһүбүтүтэн 5-и төнөрөн, салгы 5-и ыалга түнээттибит.

Бөһүөлөккэ 3 ыал сана хотону туттан киллэрдилэр. Биэр ыал быйыл сана сүөһү, сибиинньэ тутан, кэтэх хаһаайыстыба тэриннэ.

Тыа хаһаайыстыбатын управлениетын кытта ситимнээх үлэ тэрилинэ. Ол чэрчитинэн олохтоох тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар дьоммутун өйөөн, Анхай сайылыкка "Сайылык ыһабын" ыстыбыт.

"ЧЫАППАРА" ТХПК

312 сылгы итиллэн турар. Үлэ 2 биригэдэнэн ыһыллар. Барыта 4 сылгы, 1 убаһа аһаааччы үлэһипир. Сайын устата 310 туюна от оттонно. Ону таһынан 30 туюна зеленка бэлэмнэнэ. Племенной атыыга 5 соһос, 22 тыһы убаһа, учредителлэргэ 16 убаһа атыыланна.

Билигин туругунан сылгы аһылыкка киэрде.

СИРГЭ ҮЛЭ

Нэһилиэк уопсайа — 37665 гектар сирдээхпит, ол иһиттэн тыа хаһаайыстыбатыгар туһанылара — 2193 гектар, оттонор сирэ — 1800 гектар, 113 гектар — баһына сирэ.

Тыа хаһаайыстыбатыгар туһаныллар сир: "Чыаппара" ТХПК — 418,5 гектар, баһынай хаһаайыстыбаларга — 501 гектар, чаһынайдарга — 892 гектар.

Быйыл 41 аренда дуоһаара санаттан олоһулунна. ФИАС (Федеральная информационная адресная система) систимэнэн быйыл 20 быһаары таһыста, ол иһигэр 6 — дьиз, 14 — сир учаастага. ГАИС бырагыраамабы сирбит барыта киллэрилинэ.

Уһук Илин гектар туһунан Федеральной сокуонга олоһуран быйыл 1 киһи сайабылыанна биэрэн сир ылла. Уопсайа Уһук Илин гектар сокуонунан 9 сайабылыанна киэрэн 21 гектар. Саха сирин гектарынан 3 хаһаайыстыба 72 гектары ыларга докумуоннарын

онорторо сылдьаллар.

Сана дьизбэ кирири былаана — 302,2 кв.м. Туолуута — 363,8 кв.м (120%). Уопсайа 4 дьиз олоһо кирирдэ.

БЭТЭРИНЭЭРИЙЭ

Быйылгы кыстыкка 893 ынах, 549 сылгы, 33 сибиинньэ, 126 куурусса, 76 ыт, 3 куоска кыстаан турар. Сыл устата барыта 207 сүөһү ыалдыбыт буоллабына, 76 мастит, актинопейкоз, пневмония курдук ыарыылар бэлэтигэрэннэр. Брюцеллезка — 1812 проба хаан анаалына олоһулунна. Лейкоз — 626 проба олоһулунна.

Күһүн от анаалына лабораторияда киэрэн бэрэбизиркэннэ ааста. Түмүгэ үчүгэйинэн биэрэгэнэ.

От ыйы 1 күнүттэн "Меркурий" бырагыраама кирирдэ. Дьон ыһынан, өйдөөн бу бырагыраамабы толору киэрэн үлэһипилэр.

ҮЛЭ БАСТЫННАРА

Алабар нэһилиэгэр 11 биэр тэриллэһээх хаһаайыстыба баар. Олортон өр сылларга үлэһипи сылдьар дьоммутунан буолаллар.

"Кырымах" баһынай хаһаайыстыба салайааччыта Лыткин Николай Николаевич. Кини бу хаһаайыстыбатын 2002 сыллаахха тэрийбитэ. Бастаан сүөһү, сибиинньэ уонна хара саһыл илтигитинэн саалаабыта. 2008 сылга сайылык туттан, сыллата онно тахсан үлэһипилэр. Кэргэнэ Матрена Афанасьевна, оһолоро, сиэннэрэ күүс-көмө буолаллар. Эрдэ кыямат ыалтан оһолору араас улуустартан хомуйан, лаабыры тэрийэн үлэлэппитэ, хамнастыра. Николай Николаевич — Тыа хаһаайыстыбатын туйгуна, Арасыйыа бочуоттаах фермерэ, Арасыйыа тыа хаһаайыстыбатын бэтэргэнэ. Тохсунньу ый маһынай туругунан сүөһүтүн ахсаана — 55, ол иһиттэн ынаба — 42. Уола Кэннэри эмиэ баһынай хаһаайыстыбалаах-сылгы уонна сүөһү илтигитинэн дьарыктанар. Сайынын сүөһүгэ эбии аһылыкка анаан ыһынан дьарыктанар.

Пестряков Николай Михайлович. Кини 1992 сыллаахха баһынай хаһаайыстыбатын тэрииммитэ. Үлэтин сүөһү уонна сибиинньэ илтигитинэн саалаабыта. Сибиинньэ оһолорун бэйэтин улуһун иһигэр уонна атын улуустарга атыылыра Билигин сүөһү илтигитинэн дьарыктанар, 53 сүөһүлээх, ол иһиттэн 25-и ынах.

2017 сыллаахха Николай Лыткин, Николай Пестряков хаһаайыстыбалара "Дьиз кэргэнинэн фермер" граны ыһыла куонкуруска кыттаннар, хаһаайыстыбаларын эбии ханатыммытара.

Нэһилиэк эдэр, кэскиллээх фермердэринэн буолаллар: Попов Гаврил Гаврильевич, Березкина Нюргыяна Федотовна, Эверстова Саргылана Андреевна, Протодьяконов Петр Дмитриевич, Пестряков Иван Андреевич, Лыткин Кэннэри Николаевич, Протодьяконов Гаврил Дмитриевич.

Өр сылларга саһыл ферматыгар үлэлээбит Гоголев Афанасий Федорович бастын үт туттараччынан буолар.

ИЖС БЫРАГЫРААМАБА КЫТТЫЫ

2015 с. — Лыткин К.Н. Саалааччы фермер 1,5 мөл.
2016 с. — Пестряков И.А. Саалааччы фермер 1,5 мөл.
2017 с. — Лыткин Н.Н. Дьиз кэргэнинэн фермер 8 мөл.
Пестряков Н.М. Дьиз кэргэнинэн фермер 3 мөл.
Протодьяконов П.Д. Саалааччы фермер 1,5 мөл.
Березкина Н.Ф. Саалааччы фермер 1,5 мөл.
Эверстова С.А. Саалааччы фермер 1,5 мөл.
2018 с. — Попов Г.Г. Дьиз кэргэнинэн фермер 3,3 мөл.
Гоголев А.Ф. Саалааччы фермер 3 мөл.

АРЫЫ СЫАБЫН ТУТААХ ҮЛЭНИТТЭРЭ

Сылгы аайы үт туттарытыгар, былаан



толоруутугар бастыннар кэскиллэригэр сылдьабыт. Онно арыы сыабын тутуу үлэһиттэрэ — маастар Сивцева Маргарита Петровна, лаборант Попова Екатерина Алексеевна, оробуочайдар Сардана Владимировна, Владимир Михайлович Барашковтар төһүү күүс буолаллар.

ИННИКИ БЫЛААННАРБЫТ

Алабар нэһилиэгэ сирэ-уота кыараһынан, кураһынан биллэр, сылын аайы хаһаайыстыбалар тийэбэт отторун атыылаһан олоһолор. Ол курдук, быйыл сүүстэн таһа оту атыыластыбыт. Ол иһин Тыа хаһаайыстыбатын нөһүө бырагыраамабы кыттан, нүөлсүтэр (оросительная) носуос ыһаахытын баһарабыт. Нэһилиэкпитигэр тыа хаһаайыстыбанан үксэ саастаах дьон дьарыктанан олоһоллорунан, улахан хотон туттарга былааннаабыт. Ити — сүөһүбүт ахсаанын аччипат сыалтан сүөһү бородатын тупсаран, племенной сүөһү илтэргэ былааннаабыт.

Саргылана СЕМЕНОВА,
нэһилиэк тыа хаһаайыстыбатын исписэлиһэ.

Бэчээккэ бэлэмнээтэ Алексей СЛЕПЦОВ.

— ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭ САЙДЫТА —

АПРОСА үбүлээһининэн өрөспүүбүлүкэбэ 30 тахса тутуах социальной эбийиэк тутулунна

2011 – 2019 сылларга АПРОСА Саха сиригэр социальной барыларын олоххо киллэрингэ анаан “СӨ Үүнэр көлүөнэ пуондата” НО нөҥүө 6 млрд солк. тахса үбүлээһини көрбүтэ, ол иһигэр 1 млрд солк. курдугун 2019 сылга ыппыта.

Социальной эбийиэктэри тутуу үбүлээһинэ бу сылга анаан төрүттэммит “СӨ Үүнэр көлүөнэ пуондата” НО – АПРОСА Саха сиригэр социальной бырайыактарын олоххо киллэрэр эһэрээтэрдэригэр биридэстэрин нөҥүө оҥоһуллар. Бу Пуонда өрөспүүбүлүкэ таһымнаах тус сыаллаах бырагыраамалар уонна бырайыактар үбүлээһиннэрин тыһааччы, толороочу быһыытын толоруулаах былаас уорганнарын, уопастыбаннай тэрилтэлэри уонна биисинэс структураларын кытта үлэлээбит 26 сыл уопуттаах.

Билигин үүнэр көлүөнэ пуондата АПРОСА үбүгэр 2016-2020 сылларга суоттаммыт, икки – “Содействие” (социальной эбийиэктэри тутууну үбүлүүр) уонна “Развитие” (социальной бырайыактары олоххо киллэрэр) – хаттыгас бырагырааматтан турар тус сыаллаах “Кэлэр кэм туһугар” (“Во имя будущего”) бырагырааманы олоххо киллэрэр.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабытталыстыбата уонна “АПРОСА” АХ (ПАО) 2011 сыл кулун тутар 5 күнүнээһи Саха Өрөспүүбүлүкэтин социальной-эканомическэй сайдыытын туһунан илии баттаспыт дусгабардардыгар олобуран, “Содействие” хаттыгас бырагыраама үбүлэниитэ “АПРОСА” АХ сыл аайы өрөспүүбүлүкэбэ угар, төннөрүллүбүт үбүн суотугар хааччылар.

АПРОСА үбүгэр тутуллар эбийиэктэр испиһэктэрин очурууга тустаах тутуу нэһилиэнньэ олоһор-дьаһабыр төһө суолталааһа, төһө бастагы учаратынан тутуллуон наадата, ону тэнэ билигин баар



доруобуйа харыстабылын, үөрэх, култуура уо.д.а. тутуулары төһө эргэрбитэ учуоттанар.

30-тан тахса сана
оскуола, балыыһа,
успуорт тутуулары

Эрдэ этиллибитин курдук, АПРОСА Саха сиригэр ытгар социальной баһиитикэтин биир хайысхата – сыллата уонунан сана балыыһа, оскуола, олоһор дьиз, успуорт саалатын, култуура кииннэрин, мусуойу уо.д.а. итиннэ хабааннаах туһалаах эбийиэктэри тутууну үбүлээһин буолар. АПРОСА үбүгэр тутуллубут эбийиэктэр ортолоругар Амма сэлээнньэтигэр баар А.А. Черемных аатынан Оҕо ускуустубатын оскуола, Горнай улуунун Бэрдьигэстээһэр тутуллубут Семен, Софрон Даниловтар ааттарынан Духобунас киинэ, Сунтаар улуунун Элгээйитигэр 275 мистэлээх орто оскуола, Таатта Чөркөөбөр П.А. Ойуунускай аатынан Судаарыстыбаннас түмэлэ, Чурапчыга элбэх хайысханы хабар (многофункциональный) успуорт холбоһуга, Нам улуунун Кириэс Кытылыгар ааркалыгы быһыылаах успуорт саалата, Дьокуускайга

түстэммит өрөспүүбүлүкэ Наркология ба диспансера. Өрөспүүбүлүкэтээһи оҕолор доруобуйаларын чөлүгэр түһэрэр (реабилитациялыыр) киин, Дьокуускайга “Бэс Чагда” оҕолору сыһынар уонна доруобуйаларын чабидигирдэр киин, Уус Алдан Уһун Күөлүгэр 120 мистэлээх тыа кулууба уонна да атын хаачыстыба аныгы ирдэбиллэргэ толору эппиэттиир дьоһуннаах тутуулар бааллар. Маньхэ социальной эбийиэктэр өрөспүүбүлүкэ 17 улуунугар, о.и. Абый, Үөһээ Дьааһы, Үөһээ Халыма, Эдьигээн, Мэнэ Ханалас, Ньурба, Томпо улуустарыгар тутуллубуттара.

Билигин АПРОСА үбүлээһининэн тутулла турар эбийиэктэртэн Мэнэ Ханалас Майатыгар Д.Ф. Ходулов аатынан Элбэх хайысхаах култуура-

сынньалан холбоһугун уонна Үөһээ Дьааһы Баатабайыгар биир симизнээһи 180 киһи көрдөрүнэригэр сөптөөх, 30 куйкалаах терапевт уонна 050 отделениелаах поликлиниканы ааттыаха сөп.

АПРОСА Саха сиригэр уонна өрөспүүбүлүкэ улуустарын социальной-эканомическэй сайдыытыгар хайдахтаах курдук сүлсэн көмөнү оҥорорун биир тылыннан тиздэр уустук. Холобур, 2018 сыллаахха 78 млрд. солк. үбү-харчыны өрөспүүбүлүкэбэ бизэбэ. Ол эрэри сылын аайы инвестициялыыр суумата биир тэн кэмэйдээх буолбат, тоҕо диэтэххэ Хампаанньа конъюктураттан тутулуктанар, бэйэтин усулуобуйатын туруорар аан дойду улахан ырыынагар үлэтиир.

Маньаха үбүлээһин өрөспүүбүлүкэбэ үс хайысханан киһэрэтин баһиэтиир тоҕоостоох.

Бастатан турар, АПРОСА – өрөспүүбүлүкэ буддьүөтүгэр мунутуур элбэх нолуогу төлүүр, уопсай нолуогун 90 бырыһыанын Саха сиригэр киллэрэр бөдөн нолуогу төлөөччү буолар. Сыл аайы төлөнөр нолуок кэмэйдэ Хампаанньа төһө алмааһы хостообуттун уонна аахсар барыһыттан тутулуктанан уларыта сылдьар. Холобур, 2018 сыллаахха киллэрбит нолуога Саха сиригэр буддьүөтүн быһа холуйан 50 % эбит буоллаһына, 2019 сылга 35 бырыһыаныгар тэннэспитэ.

Иккиһинэн, Саха сирэ АПРОСА аахсыйатын 33 бырыһыанын бас билээччи буоларынан, сыл аайы хампаанньа өрөспүүбүлүкэбэ иккитэ дивиденд төлүүр.

Үсүһүнэн, бу киллэрэр үбү-харчыта барыта да социальной өттүнэн көдүүстээх буолбутун иһин, маньа таһынан АПРОСА Саха сиригэр араас социальной бырайыактарыгар сыллата 9 млрд солк. тийэ үбүлээһини көрөр, ол иһигэр 1 млрд солк тийэ үп –харчы Үүнэр көлүөнэ пуондатын нөҥүө.

Яна БАЙГОЖАЕВА.

— КЭРЭ ЭЙГЭТЭ —

Үнүкүүнэн үөрүүнү сабар "Саһарба" бөлөх

Одьулуун нэһилиэгин пенсионердарын Сэбиэттин бэрэссэдээтэлэ Екатерина Михайловна Ефремова сабалаан, тэрийсэн, тустаах дьону кытта кэлсэтэн, сөбүлэһиннэрин ылан, былырын олунньуга үнүкү бөлөхө тэриллэбитэ. Бу сабалааһыны өйөөн, өйдөөн эдэр дьобурдаах, үрдүк ситиһиллэргэ куруутун талаһар, Одьулуун биһир бастың ыччата, оскуолаба үнүкүүнү үөрэтэр Алексей Алексеевич Аржаков уонна өр сылларга омух тылын учууталынан ситиһиллээхтик үлэлээбит, эдэр эрдэбиттэн үнүкүүнү олоһун арыһа оностубут, араас таһымнаах уус-уран көрүүлэргэ сценаба элбэхтик үнүкүүлэбит Вера Гермогеновна Попова бөлөх салайааччыларынан буолбуттара. Бу үнүкүүгэ икки бэриниллээх дьон көдүүстээхтик биһирэ үлэтиир утуму тутан, бөлөххө дьону хомуйан, үнүкүү үөрэтэн барытара...

Тэриллээт, баара-суоҕа ый анаара курдук кэм устата бэлэмнэнэн, былырын Мындабайыга ытыллыбыт өрөспүүбүлүкэтээһи үнүкүү күрээһэр 1-кы истиэпэннээх лауреат буолбуттут Ити – “Саһарба” бастагы ситиһиитэ этэ. Дьэ, ити кэмтэн сабаламмыта – дьиннээх дьарык, кэммиттэн-кэмигэр араас таһымнаах күрэхтэргэ үрдүк ситиһиллээхтик кыттыы, бырааһынныктарга, ыһахтарга кыттыы уонна биллэн турар, “Саһарба” бөлөх аатын киэн эйгэбэ таһаарыы. Санаттан-сага ситиһиһилэр, биһиртэн-биһир сана үнүкүүлэр кэм ирдэбиллэһин айыллан иһиһилэрэ биһигини үрдүккэ кынаттаабыта. Бу биһир эрэ сыл иһигэр биһиги бөһиһ үнүкүүбүтүн дьон көрүүтүгэр таһаардыбыт, бары биһир танаастаах буолаары, үнүкүү ахсын анал танаастары тиктэрдибит. Бөлөх сабаланыгар уон икки үнүкүүһүтээх буоллаһына, билигин уон алта үнүкүүһүт баар. Ол аата, сылы эргиччи сайдыы, уларыһыы, сананы киллэри тигиһэ быстыбат. Улахан өрөспүүбүлүкэтээһи күрэхтэргэ үс төгүл Гран-при аатын ыттыбыт, хас да төгүллээн лауреаттарынан



буоллубут, икки төгүл Араасыйа киин сирдэригэр үнүкүү күрээһэр кыттар анал ыңырылары туттубут уонна дьон махталын ыттыбыт. Ити барыта – биһир сыл иһигэр.

Өссө да иннибитигэр араас кэнсиэрдэр, күрэхтэр кэтэһэн турдактара...

Бу түгэһнэ биһиги ситиһиллээх буоларбытыгар күүс-көмө буолбут нэһилиэкпит дьаһалтатыгар, баһылыктыгар Людмила Васильевна Ефремоваба, пенсионердар сэбиэттэрин бэрэссэдээтэлигэр Е. М. Ефремоваба, “Сайдыс” култуурунай-сынньалан киинин бары үлэһиттэригэр, салайааччы Валентина Леонидовна Аржаковаба, тус үлэтиир тэрилтэлэригэр салайааччыларыгар уонна бары көмөлөспүт дьоммутугар бөлөх аатыттан барба махталбын тиздэбин. Оттон биһирэ үнүкүүлүүр дьоммор өссө да сана сабаһтары арыһар саһарба буолан, үөрэ-көтө, үөрэ-дьүөрэ үнүкүүлүү сылдьарбытыгар баарабын. Дьону үөрдэр дьонун көстүү буолан, ыччаттарбытын үрдүккэ, ситиһиһэ ыңыраар холбоһор

буолуобун, Одьулууммут үтүө аатын дорбоонноохтук ааттата туруобун. Барыбытыгар ситиһиһини, кэрэни, үйэлээһи, үөрүүлээһи баһарабын. Үнүкүүлүүр түһүлгэбит, тулалыыр тус тусанабыт тоһуйа, тосхойо турдун. Тускуо!!! Иэйиһиттэн сабыллыбыт хоһооммун аныһыбын.

Үөрүү үрдүк хайатыгар
Оһуор үктээн дабайдыбыт,
Кыайыы кылаан чыпчаалыгар
Күлүм уоту түһэрдибит.

Саха төрүт үгэһигэр
Олобуран хамсанныбыт,
Ырыа тылын алыбыгар
Дьүөрэлээһиммит дугуннубут.

Кэрэ эйгэ килбизингэр
Кэккэлэһэ үктэннибит.
Дойду тэбэр сүрээһэр
Барар суолу тобуллубут.

Салайааччы эдэр уолбут
Сорудабын толордубут.
Аймах билэ чуҕас дьоммут
Уруйдарын туттубут.

Кырдыар сааһы билиммэккэ,
Оҕо курдук сонньоотубут,
Дьобур күүһүн сүтэрбэккэ,
Көрбүт дьонго сөхтөрдүбүт.

Доботторуом, ол иһин
Өрөгөйдүү туруобун.
Үнүкүү кэрэ көстүүлэрин
Ойуулааммыт үөрүүбүн.

Сатаан хамсыыр сатабылбыт
Саһарбалы сандарыктын,
Олук үктүүр үнүкүүлэрибит
Дьон сүрээһин долгутуохтун!

Бөлөх үнүкүүһүтэ Иван ПОПОВ – БАЙДАМ.

— УЛУУ КЫАЙЫ 75 СЫЛЫГАР —

УОЛ ОБО СААДАБЫН ҮСТЭ КУРДАНАР



земляктарын бааллар",—дизн кэпсэн киридэ. Сүүрэн тийбитим — убайым Григорий Федотович Спиридонов уонна Иннокентий Попов—Дьоодьохус бааллар эбит. Өр кэпсэтибит, суунар мылабытын биир бухаанка килиэпкэ атылаан, землянка кэннигэр хаары хастан арахсар „бырааһынныктыгын“ аһаатыбыт.

Түүнүгэр убайбын кытта фронтта барсар санаалаах күрэн станцияга кирибитим, дьонум бара охсон хаалбыттар. Атын эшелонна опорсон барсан истэхпинэ, чааспыттан экирэтэн кэлэн тутан ыллылар. Улаханник сууттаныах киһини хамандыырым „Фронт дизки күрээбит“ дизн 10 суужаа хаайарга дьаһайбыта. Хата, ол болдьоу толору сыппакка, маршевайга түбэһэн, бары арбаа барбылпыт. Аара Воронеж куоракка күнүнэн тохтоон ааспылпыт. Керөгө ынырыга сүрдээбэ, урусхалламыт паровозтар, араас тизиниэкэ үлтүркэйдэрэ... Тигэбэр,



Киев адьас чугаһыгар тизрдибиттэрэ уонна тута Бровары дизн дэриэбинэбэ төгүртүлү сытар өстөөгү үлтүртүгэрэ эбэтэр бэриннэрэгэ соругу туруорбуттара.

Сарсыарда түрүбүгэнэн туран, ибириэ турар ардабы аннынан сырсаа күлүкүчүспүлүт. Бадарааннаах инчэбэй окуолаустун төбөбүтүннүкытан сырсаа иһэн, утары бааһырбыттары өйөөн, аргый салгыннаһан иһээчиллэр керсүтэлээбиппит да, кэпсэтиннэрэр бокуой биэрбэккэ, тизтэтэн иһэллэр. Окуолабытыгар кириэн оннубутун булан баран, өйдөөн көрдөхкө, тыас-уус соччо иһилибэт, ардах, бадыа-бүдүө Төбөбүтүн быктарбакка, баарбытын биллэрбэккэ бэлэмнэнэн сыппылпыт. Ити күн өстөөх төгүртүгэһини төлө көтөрү, хаста да кимэн кирибитин төтөрү охсубуппүт. Биһигиттэн хас да уол бааһырбыта, аттыбытынаабы отделеһебэ албуттэр да бааллара. „Иһэллэр, уоту аһың“,—дизхтэригэр дизри саныырга дыулаан баайы этэ. Онтон хамандыыр кэллэр эрэ, ону умнан кэбиһэрин. Суужаа курдук сытан баран, кыргыһыттан тахсыбылпыт.

Мин ити кыргыһыга кыратык контузияланан, ый анаарын кэригэ госпитальга сыппытым. Тахсыыбар, орто үөрэхтээхтэри танковай училищебэ хомуйуу бара турара. Кытаанах хамыһыһыан аһан. Киевтээбэ 2-с Фрунзе аатынан Кыһыл Знамялаах танковай самоходнай артиллерийскай училище курсанынан буолбутум. Ол биир сыллаах офицерскай училищебытын алта ыйдаах, онтон өссө кылгатын үс ыйдаах онорбуттара. Онтон үөрэхпит олус кытаанах этэ, түүннэри-күннэри үөрэтэллэрэ, үксүн практической дьарыктар буопаллара. 1945 сыл ыам ыйын 8 күнүгэр выпускной бизэр буолбута. Онно училище начальниһыга генерал-майор Вовченко Кыайы буолбутун иһитиннэрбитэ.

Нөкүө түүн таанкаларбытын кытары вагоннарга тизибиттэрэ. Мин 335-с гвардейскай, Кыһыл Знамялаах, Кыһыл Сулус уордыаннаах Плоцкай полк бастакы взводун бастакы таанкагыгар механигынан аһаммытым. Экипаж биэс чилиэнэ бары званиялаах этибит: таанка хамандыыра—лейтенант, механик—младшай лейтенант, наводчик—старшина, замковой уонна иитээчи—

сержаннар. Миигиттэн уратылар таанкалар кыргыһыларга үгүстүк сылдыбыт, түөстэрэ уордыаннарынан килэдиспит дьон этилэр. Ол да буоллар, миигин атыгыраабакка, бэйэлэрин кэккэлэригэр ылан, сүрдээх зызылэхтик, бырааттылар курдук сылдыбылпыт.

Айаммыт устатын тухары күнүһүн бириһизэн бүрүөһүннээх таанкабытыгар кириэн утуян, түүнүн харабыллаан, кыра станцияларга тохтообокко, бэрт сууналлык аһан алтыс суукабытыгар түүн „Пограничная“ дизн станцияга тийиэн сүөкэммиппит уонна тутта уонча көс сире таас хайалар быыстарынан таанкаларбытынан айаннаан Манчжурия кыраныһсатыгар тохтообуппүт. Чыл кистэлэнинэн тааһы хаһан, таанкаларбытын кистээбиппит. Күнүс онно бүгэрбит, түүн тахсан салгынга тыынарбыт, ботур-ботур кэпсэтэрибит. Барытыттан сылыктаан, Японияны утары сэрйигэ бэлэмнэнэрбитин сэрэйэрибит да, кимизэх да тып быктарар сатамбат этэ.

Сэрийни сабалыыр туһунан бирикээһи атырдыах ыйын 9 күнэ буолар түүнүгэр аахпыттара. Биир чаас сабана туран, буускалартан чехоллары устан, снарядтары бэлэмнэнэн, шлеммутун кэтэн хамаанданы кэтэһэн олорбуппүт. Эфиргэ айдааны иһиттэхкэ, биһиги уна-ханас өттүбүтүгэр атын чаастар элбэх быһыылаахтара. Сана-ингэ, хамаанда ньамалас этэ. Алта чаас сабана чаас анаара холобурдаах хамаанда быһыыһынан бары орудиялартан набыллык ытыалаабылпыт, механиктар таанкаларбытын собуоттаан бэлэм олорбуппүт.



Онтон хайа үрээһин кэстэрэн туораан, дэриэбинэ кытыыһынан өстөөх территориятыгар кирибитинэн барбылпыт. 7–8 көс тухары имириир дууһааабы көрбөтөхпүт. Арай алдыаммыт тэпээлэр, үлтүрүйбүт массыналар, буускалар, ДОТ-тар, дьоплуоннар өлүктэрэ, хампарыһыт дэриэбинэлэр көстүтэллэн аһаллара. Биһиги иннибитигэр барбыт кыра таанкалар, пехота үлэлэрэ дириллэрэ.

Салгы, арыт хайа быарынан, арыт хайаны ере дабайан, арыт кырабас баайы холлороон устун түүннэри-күннэри айаннаабылпыт. Сыһа тутуннаах, хайа хаспабар да кырайдан хаалыах курдугун. Дьоплуоннар хаста да хайаттан ытыалаһан көрбүттэрэ. Хотуппатахтара Охусбай армейскай полк этибит уонна таанкаларбыт ыарахаттара бэрт буолан, наар кытаанах бөбөгөтүүлэри алдыата, биридиһлэн соруудааха барарбыт. Үксүн атыттар кэннилэриттан холкутук да истэрибит, араас түбэлтэлэргэ түбэһэн албут, бааһырбыт син баар буолан иһэрэ.

Инники иһэр чаастар Илинни Манчжурия хайаларын унуордаан, атырдыах ыйын 19 күнүгэр истиэккэ тахсыбыттара. Онно Муданцзян дизн дьоплуоннар күөскэ бөбөгөтүмүт куораттара икки төгүл илииттэн илиигэ кириэ сылдыбыт. Ол иһин биһизнэрэ үгүс хааны тобумаары, эргийэ көлүттэр. Биһиги ити куорат оройуонугар атырдыах

ыйын 23 күнүгэр тахсыбылпыт.

Истиэк ото хойуу, үрдүк. Түүн таанкаларбытын онно саһыаран маскировкалаан, эргичи дозор туруортаан хоммулпүт. Сарсыарда разведка биһигини туһулаан рота холобурдаах смертник дьоплуоннар иһэллэрин биллэрбиттэрэ. Чугаһатан баран биһиги пехотабыт уоту аспыта да, төһө да кыдыйылланнар, өстөөхтөр утары кимэ турбуттара, онон биһигини үстүү осколочнай снарядынан ытыалыырбытыгар бирикээстээбиттэрэ, сыалбытын ыйан бизэрбиттэрэ. 21 таанка утуу-субуу ытыалаан лигийбилпит. Ытыалаан бүтүүбүтүгэр уу-чуумпу буолбута, бары саһан хаалбыт курдуктара. Полк хамандыыра, полковник Дусь биһиги экипажтан үһүө буолан автоматтаах, гранаталаах баран, өстөөх баарын-суоһун билэн кэлэрибитигэр бирикээстээбитэ. Звениебынан үрдүк буолан, мин старшайынан аһаммытым. Старшина, сержант Жвакин барсыбыттара.

Снаряд күөрэлээбит сирэ, тартарыллыбыт курдук, хараара сыгара. Онон-манан от умайан буруолуура, кыра-кыратык умайан кытыастан кэлэ-кэлэ сүтэрэ. Биир сиргэ чөмөх курдук дьоплуоннар быһыта-хайыта тэптэриллэн сыталларыгар кэтиллэ түспүлүт. Харахпыт кинилэр кэтит курдарыгар хатаммыта. Итинник кур смертниктэргэ эрэ баарын, сэрэхтээхтик сүөрүлүөхтээһин билэрбит. Үс киһиттэн курдарын старшина сүөрбүтэ. Биир киһи буорга көмүллэ сытарын сэрэнэн ороон, курун сүөрбүлүт. Биир атабын үлтү тэптэрибит киһи өйө суох сытарын булбуппүт. Хайдах буоларбытын сүбэлэһэ турдахпытына, үс киһиттэн биридээтэрэ өйдөнөн олоро түһэт, саа-сэл көрдөөн харбыаласпытын көрөн, кэдэрги кэлгийбилпит. Икки киһини илгизлэнэн эмиз өйдөннөрөн, илиилэрин кэдэрги кэлгийтэллэн, бааһырбыт киһилэрин сүктэрэн, бизс биллэннэйдээх төннүбүлүт. Араадыһыанан командованиебэ биллэрбиттиригэр уонча мүнүүтэнэн Газик уонна Студбеккер массыналар кэлэн биһизнэйдэрибитин илдэ барбыттара.

Сотору генерал-майор Белобородов кэлэн миэхэ „Кыһыл Сулус“ уордыаны, Щербаннаах Жвакинга „Бойбуой үтүөлэрин иһин“ мэтээллэри туттартаабыта. Кэлин „Японияны кыайыи иһин“ мэтээлинэн набаараадаммытым уонна Верховнай кылаабынай командующай Махтал суругун ылбытым. Дойдубар 1946 сыл балаһан ыйын 16 күнүгэр эргиллэн кэлбитим.

Биһиги көлүөнэ күн сиригэр биридэ бэриллэр эдэр сааһа ити курдук. Ийэ дойду, норуот ополун саамай кыһалҕалаах кэмигэр эрийи-муну, ачыккытаһыны, уоттаах сэрийни оротунан тэлэн ааспыта. Ити үгүстэр чэгизэн доруобуйабытын, үөрэнэр, үүнэр-сайдар кэскилбитин, сорохторбут сырдык тыыннарын да былдьаабыта. Ол эрэри бэйэм обо уонна эдэр сааспын кырыыстаах, ыас хара кэм курдук санаабаппын, чэмэлкэй күннээх сарсыардалаы сырдыктык, олус күндүтүк саныыбын. Бириһиз, бары муну-сору, Кыайыы өрөгөйүн төрөөбүт норуолпугутун кытта тэнгэ сүксэн, тэнгэ хомойон-үөрэн аһарыллыт, норуолпугут иннигэр ытык изспитин чистээхтик толорбуппүт. Иккиһинэн, эрирдэртэн-мускуурдартан буһан-хатан, кэлин ополхутугар туохтан да иннэн-топпон турбат дылууру, дьобуру, сатабылы инзиримиппит.

Петр Егорович СПИРИДОНОВ, Аба дойду сэрийитин, Япония милитаристарын утары сэрийи кыттыылааба, лейтенант, „Кыһыл Сулус“ уордыан кавалера, „Японияны кыайыи иһин“, элбэх үбүлүөйдээх мэтээллэрдээх. 1984 сыл, ахсынны 15 күнэ. (Автор суруйар истиилэ, орфографията бэйэтэ суруйбутунан бэчээттэннэ).

